

Βασίλης Τσιράκης, *Σελανίκι*,
εκδόσεις Τόπος, 2012, σελ. 174

Ο Χάιντεγκερ –θα πει ο Μίλαν Κούντερα– χαρακτηρίζει την ύπαρξη με τον πασίγνωστο τύπο *in-der-Welt-sein*, δηλαδή είναι εν τω κόσμω. Ο άνθρωπος δεν αναφέρεται στον κόσμο όπως το υποκείμενο αναφέρεται στο αντικείμενο, όπως το μάτι στον πίνακα, ούτε καν όπως ο ηθοποιός σε ένα σκηνικό θέατρο. Ο άνθρωπος και ο κόσμος είναι συνδεδεμένοι όπως το σαλιγκάρι με το καβούκι του: ο κόσμος αποτελεί μέρος του ανθρώπου, είναι η διαστασή του και, ενόσω ο κόσμος αλλάζει, η ύπαρξη αλλάζει επίσης. Από την εποχή του Μπαλζάκ ο “κόσμος” τού είναι μας έχει ιστορικό χαρακτήρα και οι ζωές των προσώπων ξετυλίγονται σε ένα διάστημα χρόνου σηματοδοτούμενο από ημερομηνίες. Το μυθιστόρημα δεν θα μπορέσει ποτέ πια να απαλλαγεί από αυτή την κληρονομιά του Μπαλζάκ. Ακόμη κι ο Γκομπρόβιτς, που εφευρίσκει φανταχτερές ιστορίες, δεν ξεφεύγει από την κληρονομιά αυτή. Τα μυθιστορήματά του τοποθετούνται σε έναν εντελώς ιστορικό χρόνο. Δεν πρέπει όμως να συγχέουμε δύο πράγματα: υπάρχει από το ένα μέρος το μυθιστόρημα που εξετάζει την ιστορική διάσταση της ανθρώπινης μοίρας κι από το άλλο το μυθιστόρημα που είναι η εικονογράφηση μιας ιστορικής κατάστασης, μια μυθιστορηματι-

κή ιστοριογραφία» (Μίλαν Κούντερα, *Η τέχνη του μυθιστορήματος*, εκδ. Εστία, 1988, σελ. 47-48).

Σε αυτό, λοιπόν, το είδος μυθιστορηματικής ανάπλασης της ζωής των ανθρώπων –που δεν είναι παρά η μοναδική και πρωτότυπη συμπύκνωση της ζωής των κοινωνιών, η οποία με τη σειρά της ξεδιπλώνεται μέσα σε ένα ιστορικά συγκεκριμένο και καθορισμένο χωρόχρονο– ανήκει το καινούριο μυθιστόρημα του Βασίλη Τσιράκη με τον τίτλο *Σελανίκι*. *Σελανίκι* είναι το όνομα υπό το οποίο «εγκαλούσε» τον εαυτό της και αναγνώριζε την πολύτροπη ύπαρξή της η Θεσσαλονίκη καθ’ όλη την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας.

Η Θεσσαλονίκη της περιόδου 1900-1916 είναι ο ανομοιογενής και ασύμμετρος ιστορικο-κοινωνικός χωρόχρονος τον οποίο επιχειρεί να αποτυπώσει ο Βασίλης Τσιράκης παρακολουθώντας και «καταγράφοντας» τη ζωή και τη δράση των πρωταγωνιστών του μυθιστορηματικού του δράματος με τρόπο αποστασιοποιημένο αλλά όχι «ουδέτερο» και γι’ αυτό, ακριβώς, διεισδυτικό. Αυτή ακριβώς η «αποστασιοποιημένη» προσέγγιση συνυπάρχει αρμονικά με μια αφήγηση ρέουσα, που ενίοτε γίνεται συναρπαστική, αλλά ποτέ ανυπόφορα γραμμική κατά την εκδίπλωσή της.

Το βιβλίο συναπαρτίζεται από την εισαγωγή και τρία μέρη. Η αφηγηματική περιπλάνηση του συγγραφέα ξεκινάει την παραμονή της Πρωτοχρονιάς του 1900. Στο μεταίχμιο του χρόνου, στην παραμεθόριο της ιστορίας. Ένας συναρπαστικός αιώνας, ο δέκατος ένατος, φεύγει. Είναι ο αιώνας των συγκλονιστικών επαναστάσεων, κοινωνικών και επιστημονικών, άρρηκτα συνυφασμένων με την τραγική διαλεκτική που συνόδευσε την ανάδυση και την επικράτηση του καπιταλισμού. Είναι επίσης ο γενέθλιος αιώνας της μυθιστορηματικής αφήγησης ως δραματικής μορφής πρόσληψης της πραγματικότητας. Ο αιώνας του Μπαλζάκ και του Σταντάλ, αλλά και του Φλωμπέρ επίσης, του Ντοστογιέφσκι και άλλων.

Τον αιώνα αυτό διαδέχεται ένας άλλος, ο εικοστός, που –όπως γνωρίζουμε ήδη– αποδείχτηκε, επίσης, σαγηνευτικός και τραγικός ταυτόχρονα. Ένας αιώνας που όταν ανέτελλε κρατούσε σφιχτά στη φαρέτρα του μαζί με τη μελαγχολία και τη θλίψη, μεγάλες λυτρωτικές υποσχέσεις και απελευθερωτικές επαγγελίες όχι πάντοτε εκτεθειμένες στο φως της ημέρας, αλλά περισσότερο προσβάσιμες στις «μυημένες» πρωτοπορίες.

Εκεί λοιπόν, στην παραμεθόριο του χρόνου και της ιστορίας, διασταυρώνονται τυχαία, δηλαδή απροσδόκητα και απρόβλεπτα τρεις οικογένειες: Ανδρέας Ρηγάτος, Ζακ Σιτελής, Θωμάς Αποστόλωφ, και οι απόγονοί τους που θα αποτελέσουν τα τέσσερα κεντρικά πρό-

σωπα του μυθιστορήματος, ο Διονύσης Ρηγάτος, ο Στεφάν Αποστόλωφ, ο Φαμπιάν Σιτελής και η Βικτωρία Ρηγάτου. Η τυχαία συνάντηση τελείται σε ένα ξενοδοχείο της Θεσσαλονίκης, το «Όλυμπον Παλλάς», που ανήκει στον Ευγένιο Καρίβογλου, έναν εκ των δραστών της μυθιστορηματικής μας περιπέτειας. Αλλά το τυχαίο, όπως ξέρουμε, είναι ο ένας πόλος μας ακατάλυτης σχέσης στην οποία ο άλλος είναι η αναγκαιότητα, στα όρια της οποίας μια αξεπέραστη διαλεκτική αλληλοδιείσδυση πραγματώνεται.

Η Θεσσαλονίκη της περιόδου 1900-1916 είναι η ιστορικά συγκεκριμένη χωρο-χρονική μήτρα εντός της οποίας ξετυλίγεται μια πρωτότυπη διαλεκτική τοιχογραφία αντιθέσεων ταξικών, εθνικών, πολιτισμικών, αλλά επίσης του προσωπικού και του συλλογικού, του τυχαίου και του αναγκαιού. Όμως όπως το τυχαίο είναι η διαμεσολαβημένη πραγμάτωση του αναγκαιού, έτσι και η προσωπική ιστορία είναι η ανεπαλήπτη, πρωτότυπη συμπύκνωση της συλλογικής-κοινωνικής ιστορίας.

Η Θεσσαλονίκη, βέβαια, δεν είναι ένα κενό δοχείο στο οποίο τα τέσσερα πρόσωπα-πρωταγωνιστές επιβάλλουν με τρόπο αυθαίρετο τις επιθυμίες τους. Αντίθετα –όπως δείχνει ο Βασίλης Τσιράκης με γλώσσα μυθιστορηματική και όχι «διδασκτική»– οι αντιθέσεις που υπάρχουν ανεξάρτητα από τη θέλησή τους, οριοθετούν την ύπαρξή τους και τις δυνατότητες μετασχηματισμού της πραγματικότητας που διαθέτουν. Αντιθέσεις που εσωτερικεύο-

νται με σύνθετο –και ενδεχομένως και μέσα από την «πανουργία» του ασυνειδήτου– τρόπο από τα υποκείμενα, ζωοποιώντας ταυτόχρονα την ύπαρξή τους. Άλλωστε, μόνον όταν τα υποκείμενα –ατομικά και συλλογικά– συνειδητοποιούν και αξιοποιούν στην πράξη τις αντιθέσεις και τις αναγκαιότητες που καθορίζουν τη ζωή τους, μπορούν να μετασηματίσουν απελευθερωτικά τις συνθήκες ύπαρξής τους.

Αποκωδικοποιώντας αυτήν τη μοναδική σχέση ανάμεσα στα υποκείμενα και τη Θεσσαλονίκη, ένας σπουδαίος και αλησμόνητος μύστης αυτής της πόλης, ο Κωστής Μοσκόφ, θα γράψει: «Είναι η συντακτική λειτουργία της, ο ρόλος της στη διοργάνωση, την εξειδίκευση και την προαγωγή της παραγωγής σε όλη την κεντρική Βαλκανική, ο ρόλος της από τον Μεσαίωνα ως την απελευθέρωση ως κύριου βιοτεχνικού κέντρου, με τη συγκέντρωση των κοινωνικών στρωμάτων που προκαλεί, τη συμμαρτυρούμενη οξύτητα της κοινωνικής πάλης, που κάτω από το αποικιοκρατούμενο πολιτικό εποικιοδόμημα οδηγεί σε αδιέξοδα ή σε ολοκαυτώματα τις συγκρούσεις –είναι αυτό που τρέπει όλες τις αδύναμες συνειδήσεις στη φυγή από την ιστορία προς το Απόλυτο, αυτό όμως που πυκνώνει και την εμπειρία της ζωής και οδηγεί, κάτω από τις κατάλληλες συνθήκες, άλλα κοινωνικά στρώματα στη διαρκή εγρήγορση στη διάρκεια της κοινωνικής πάλης» (Κωστής Μοσκόφ, *Θεσσαλονίκη*, τομή της μεταπρατικής πόλης, εκδ. Στοχαστής 1978, σελ. 213).

Τα τρία μέρη του βιβλίου κλιμακώνονται χρονολογικά ως εξής: πρώτο μέρος Απρίλης 1903, Μάρτης 1909 το δεύτερο μέρος, και Μάιος 1916 το τρίτο. Η ταυτότητα του κάθε μέρους προσδιορίζεται από τα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίζονται. Το 1903 οι αναρχοσοσιαλιστές Βαρκάρηδες, οι οποίοι έχουν αποσπαστεί από την ΕΜΕΟ (εσωτερική μακεδονική επαναστατική οργάνωση που θα πρωταγωνιστήσει στην επανάσταση του Ίλιντεν στις 20 Ιούλη 1903), εξαπολύουν μια σειρά από βομβιστικές επιθέσεις. Ανατινάσσεται η οθωμανική τράπεζα, βυθίζεται το Γουανταλκιβίρ. Με κύμα διωγμών απαντά η οθωμανική εξουσία. Το 1909 η παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συνεχίζεται. Η επανάσταση των Νεότουρκων είναι σε εξέλιξη. Αλλά την ίδια χρονιά ιδρύεται στη Θεσσαλονίκη με ηγέτη τον Αβραάμ Μπεναρόγια η Φεντερασιόν, η οποία συμβάλλει δραστικά στην ανεξάρτητη πολιτική συγκρότηση της εργατικής τάξης και την υπέρβαση των εθνικιστικών διαιρέσεων στους κόλπους της. Τέλος, το 1916 έχουν προηγηθεί δύο Βαλκανικοί πόλεμοι, έχει εκραγεί ο Πρώτος Παγκόσμιος ιμπεριαλιστικός πόλεμος, ξεσπά ο αποκαλούμενος εθνικός διχασμός με τη σύγκρουση Βενιζέλου και Κωνσταντίνου στους κόλπους της αστικής τάξης.

Φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από την ενσωμάτωση της πολυεθνικής Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος. Μιας πόλης που σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 1913 είχε εξήντα

δύο χιλιάδες Εβραίους, σαράντα έξι χιλιάδες Τούρκους, σαράντα χιλιάδες Έλληνες, έξι χιλιάδες Βούλγαρους και τέσσερις χιλιάδες φραγκολεβαντίνους (βλ. σελ. 129 του βιβλίου). Μια ακόμη ευκαιρία για την απόκρυψη της ιστορικής αλήθειας από τους κυρίαρχους ιδεολογικούς μηχανισμούς και ένας πρό-

σθετος λόγος για την ανάγνωση του βιβλίου του Βασίλη Τσιράκη. Για τη διαμόρφωση μιας αξιόπιστης εικόνας για τη Σελανίκ των αρχών του 20ού αιώνα, για πολλές από τις όψεις και τις αντιθέσεις που τη διαπερούσαν.

Δημήτρης Δημητούλης

Αντόνιο Γκράμισι, *Οι Θέσεις της Λυών*, Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο, 2011

Το Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο παρουσιάζει τις θέσεις του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος κατά την περίοδο διεξαγωγής του Γ' Συνεδρίου του. Το εν λόγω Συνέδριο διεξήχθη στη γαλλική πόλη Λυών τον Ιανουάριο του 1926. Το μικρό αυτό βιβλίο μεταφράστηκε από τα αγγλικά από τους Θανάση Καμπαγιάννη και Δήμητρα Περίσιου. Ο πρόλογος και το επίμετρο ανήκουν στον Θ. Καμπαγιάννη.

Οι *Θέσεις της Λυών*, όπως εύστοχα παρατηρεί ο επιμελητής, ήταν αποτέλεσμα της συνεργασίας των Γκράμισι και Τολιάτι. Η πρώτη δημοσίευσή τους έγινε από την καθημερινή εφημερίδα του ΙΚΚ, *L'Unita*. Είναι ιδιαίτερα χρήσιμο να επισημάνουμε πως ο σκοπός δημοσίευσης των «Θέσεων της Λυών» δεν έχει αποκλειστικά θεωρητικό χαρακτήρα, όπως μας πληροφορεί ευθύς εξαρχής ο Θ. Καμπαγιάννης στο προ-

λογικό του σημείωμα: «Οι *Θέσεις της Λυών* αποτελούν ένα εγχειρίδιο για τη νικηφόρα προετοιμασία του αντικαπιταλιστικού στρατοπέδου» (σ. 11).

Ο στόχος των θέσεων της Λυών αποσκοπούσε στο να δώσει στο ΙΚΚ μια νέα μαρξιστική κατεύθυνση. Η πολιτική αυτή απόφαση κρίθηκε αναγκαία μετά τη δολοφονία του σοσιαλιστή Ματεότι, το 1924, καθώς εκείνη ακριβώς την περίοδο αναδείχθηκαν προβλήματα σύνδεσης του ΙΚΚ με τις μάζες. Οι θέσεις της Λυών προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν την προηγηθείσα «υπερ-αριστερή» τακτική της ηγεσίας του Μπορντίγκα. Κατά τον Γκράμισι, «το πρόβλημα της επαναφοράς της προλεταριακής πρωτοπορίας στη θεωρία και την πρακτική του επαναστατικού Μαρξισμού [...] διαλύοντας ολοκληρωτικά κάθε αντιμαρξιστικό ρεύμα» (σ. 15) ήταν κομβικής πολιτικής σημασίας.